

*Марко Павлишин**

(Чушак Х. Немає вільної Польщі без вільної України: Україна та українці у політичній думці польської опозиції (1976–1989). – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Видавництво “ПАІС”, 2011. – 304 с.)**

Нещодавно в Університеті ім. Монаша відбулася подія, темою якої були взаємини сучасних Польщі та України. Це була австралійська презентація серії видань документів під заголовком “Польща і Україна в 1930-х і 1940-х роках”, а також англomовного збірника про Голодомор. Ці книги з’явилися внаслідок співпраці Інституту національної пам’яті в Польщі та істориків з України, передовсім Юрія Шаповала. Вони свідчать про те, що в обох країнах з метою поглиблення взаємного розуміння між народами-сусідами зроблено серйозні й сумлінні наукові зусилля для розкриття емпіричних фактів часто складного спільного минулого.

У певному сенсі дослідження Христини Чушак має аналогічну мету. На підставі значного доказового матеріалу висвітлена еволюція громадської думки в Польщі, внаслідок чого відбулося глибоке й для багатьох несподіване польсько-українське зближення 1990-х і 2000-х років.

Книга виявляє дослідницькі чесноти авторки. По-перше, їй притаманна просто виняткова повага до джерел. Бібліографія охоплює 80 сторінок друку. Сам список назв використаної періодики займає дві сторінки. Індекс на 35-ти сторінках подає сотні персональних імен та назв організацій. Коли в книжці висловлюється узагальнення, читач може бути спокійним, що воно точно, об’єктивно й збалансовано відповідає стану речей.

По-друге, Христина Чушак аналізує проблеми у широкому історичному й соціальному контекстах. Дослідниця вивчає трактування теми України та українців передусім у середовищі специфічної групи людей – польських опозиційних інтелектуалів та публіцистів від протестів 1976 р., які були першою ластівкою ефективного протистояння польському уряду, до 1989 р., коли упав польський соціалістичний режим. Але насправді Христина Чушак розгортає набагато ширший наратив, який стосується розвитку різноманітних поглядів – на геополітику, національну ідентичність, історію та ідеальний міжнародний устрій – декількох груп: польських емігрантів різних переконань, опозиційних інтелектуалів різних профілів

* Директор Центру українознавчих студій ім. М. Зерова, Університет ім. Дж. Монаша, Мельбурн, Австралія.

** В основу рецензії лягло слово рецензента англійською мовою під час австралійської презентації книги Христини Чушак в Університеті ім. Дж. Монаша у Мельбурні 20-го грудня 2011 р.

(ліберального, лівого, націоналістичного, релігійного) в Польщі, а також, виразників офіційних, партійно апробованих поглядів. У дослідженні охоплено значний період: від міжвоєнної Другої Речі Посполитої і аж до наших днів. По-третє, питання, яке досліджує Христина Чушак, важливе з загальносуспільного погляду. До того ж, воно неоднозначне та спірне. Книга допомагає нам зрозуміти величезний зсув у мисленні польської еліти щодо України, який відбувся після Другої світової війни, зокрема протягом 1970-х і 1980-х років. Ця зміна дала підставу для однозначної підтримки незалежної України Польщею. Польща стала першою державою, яка визнала незалежність України, а під час Помаранчевої революції польські політичні лідери надавали найвиразнішу риторичну підтримку українським демократичним силам. Протягом двох десятиліть Польща була послідовним прибічником України на європейських та євросоюзівських форумах.

Таке ставлення до України було несподіваним, якщо взяти до уваги історичний багаж взаємного озлоблення й недовіри між поляками та українцями, зокрема в двадцятому столітті. У книзі Христини Чушак простежено розвиток поглядів польських опозиціонерів щодо складних тем. Серед найголовніших із них є встановлення нового післявоєнного кордону між Польщею та СРСР, внаслідок чого більшість земель з переважно українським населенням увійшли до Української РСР, а Польща втратила території, що їх більшість поляків вважали східними землями своєї батьківщини. Звісно, до цих непростих тем належить і тлумачення спірних подій та історичних періодів, щодо яких національно зорієнтовані історики обох країн висловлювали (а подекуди й далі висловлюють) діаметрально протилежні судження: договір Пілсудського з Петлюрою; розсіяння українців у рамках “Акції Вісла” 1947 р. з найзахідніших частин їхнього суцільного поселення в інші частини Польщі; українсько-польська війна на Волині під час Другої світової війни; та статус залишкової української меншини у Польській Народній Республіці після Другої світової війни.

Христина Чушак з’ясовує, як опозиційна думка, оприлюднена передовсім у неофіційних публікаціях, дійшла стосовно українського питання до позицій, на яких стояв еміграційний польський журнал “Культура” та його редактор-видавець Єжи Гедройц, а саме, що поборники свободи для Польщі повинні визнавати й активно підтримувати рівне право на свободу й національне самовизначення сусідів Польщі; що післявоєнний кордон треба прийняти за остаточний і на підставі його непорушності будувати майбутні взаємини між Польщею та Україною; що кривди, які заподіяли одні одним українці та поляки треба вивчити й зрозуміти, але принципом розвитку їхніх майбутніх взаємин повинні бути не образа, а взаємна повага; і що спільною метою двох націй повинні бути поборення тиранії та побудова вільних і справедливих суспільств.

Цей розвиток опозиційної громадської думки Христина Чушак висвітлює вичерпно, прозоро й переконливо. “Немає вільної Польщі без вільної України” – це важлива книжка, і треба сподіватися, що її визнають за таку рецензенти як у спеціалізованій, так і в загальній періодиці.